

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Κατὰ τὸ ἔτος 1965 ἡ ἑλληνικὴ θεολογία συνεθρήνησε μετὰ τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης τὸν θάνατον πέντε ἐγκρίτων ἄλλοδαπῶν ἐπιστημόνων, τῶν ἑξῆς:

1. Κ α σ σ ι α ν ὸ ς Β e s o b r a s o f f, Τιτουλ. ἐπίσκοπος Κατάνης καὶ Σχολάρχης τοῦ ἐν Παρισίοις Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου Ὁρθοδόξου θεολογίας. Γεννηθεὶς (1892) καὶ σπουδάσας ἐν Πετρούπολει, υἱὸς Γερουσιαστοῦ, ἐκ τῶν κορυφαίων θεολόγων τῆς Ρωσικῆς διασπορᾶς, ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς Κ. Διαθήκης, συγγραφεὺς καὶ περισπούδαστων ἔργων. Ἀφωσιωμένος εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, παρ' οὗ εἶχε λάβει καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Κατάνης, διακρινόμενος διὰ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα, κάτοχος δὲ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Περὶ αὐτοῦ ἔδημοσιεύσαμεν ἐκτενεστέραν νεκρολογίαν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς περιοδικῷ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 1-15/9/1965. Πρβλ. καὶ «Θεολογίαν» 1965, σ. 176.

2. L e v. A. Z a n d e r. Ἐγεννήθη τὸ 1893 ἐπίσης ἐν Πετρούπολει. Υἱὸς τοῦ προσωπικοῦ ἱατροῦ τῆς οἰκογενείας τοῦ τελευταίου Ρώσου αὐτοκράτορος Νικολάου Β'. Προοριζόμενος διὰ τὸν διπλωματικὸν κλάδον ἐσπούδασε πολιτικὰς ἐπιστήμας ἐν Πετρούπολει καὶ ἔπειτα ἐν Χαϊδελεβέργῃ φιλοσοφίαν, τὴν ὅποιαν καὶ ἐδίδαξε ἐν Ρωσίᾳ μέχρι τοῦ 1922, ὅτε ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκπατρισθῇ διὰ παντὸς ἐγκατεστάθη μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐν Πράγᾳ κατ' ἀρχὰς καὶ μετὰ τινα χρόνον ἐν Παρισίοις ὡς καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Συμβολικῆς ἐν τῷ αὐτόθι Ρωσικῷ Ἰνστιτούτῳ ὀρθοδόξου θεολογίας συνδεθεὶς στενῶτα μετὰ τοῦ γνωστοῦ ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ πατρὸς Σεργίου Μπουλγκάκωφ. Συγχρόνως ἀνέπτυξε σπουδαίαν δρᾶσιν ὡς γραμματεὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ρωσικῆς ἑμάδος τῆς ἐν Γενεύῃ γνωστῆς παγκοσμίου φοιτητικῆς κινήσεως ἀλλὰ καὶ δρᾶσιν θεολογικὴν, ἀναφερομένην εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ μετὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἧς συμμετέσχεν ἐνεργῶς μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος λήγοντος τοῦ 1964. Συμμετέσχεν εἰς πλεῖστα φοιτητικὰ καὶ θεολογικὰ συνέδρια ἀπὸ τοῦ 1937 καὶ ἑξῆς. Εἶχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ τὸν γνωρίσωμεν προσωπικῶς τὸ πρῶτον ἐν τῷ οἰκουμενικῷ φοιτητικῷ συνεδρίῳ τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1930. Ἐν ἔτει 1961 ἐκπληρῶν παλαιὰν του ἐπιθυμίαν ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἑλλάδα, παραμείνας ἐπὶ τινας μῆνας ἐν αὐτῇ. Τὰ κυριώτερα τῶν δημοσιευμάτων του ἀναφέρονται εἰς τὸν Δοστογιέβσκη (τὸ πρῶβλημα τοῦ ἀγαθοῦ 1946, γαλλιστί, ἀγγλιστί καὶ γερμανιστί), εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ Σεργ. Μπουγκάκωφ (1948) καὶ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν (Vision and Act ion 1952 καὶ γερμανιστί ὑπὸ τὸν τίτλον Einheit ohne Vereinigung (1959). Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ πολυάριθμα καὶ ποικίλα δημοσιεύματα ἐν πλείστοις περιοδικοῖς διαφόρων χωρῶν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡσυχάλθη συντόνως εἰς τὴν ἐπιτυχῆ διοργάνωσιν Λειτουργικῶν Ἑβδομάδων ἐν Παρισίοις.

3. Πρωτοπρεσβύτερος Σ τ έ φ α ν ο ς Τ σ α γ κ ώ φ. Καθηγητῆς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐν τῇ Θεολογικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Σόφιας. Μέλος τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, Διδάκτωρ τῆς Θεολογίας τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν, Βερολίνου καὶ Ὁξφόρδης. Ἀντιπροσώπευσε τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν ἐν ἅπασιν τοῖς οἰκουμενικοῖς συνεδρίοις ἀπὸ τῆς Γενεύης (1920) μέχρι τοῦ Ἐδιμβούργου (1937). Ἐπίσης μετέσχε τοῦ τε ἐν Ἀθήναις Α' Συνεδρίου Ὁρθοδόξου Θεολογίας (1936) καὶ τῆς Α' Πανορθοδόξου

Διασκέψεως ἐν Ρόδῳ (1961). Συνέγραψε πολυάριθμα θεολογικά συγγράμματα, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς: Das Orthodoxe Christentum des Ostens (1928). Die Verfassung der Bulgarischen Kirche, Die Verwaltung der Bulgarischen Kirche, Nation Kirche und Welt. Ἡ Ὁρθόδοξος Βουλγαρική Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς της μέχρι 1939. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Θέσις καὶ ὀργάνωσις τῶν διαφόρων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν. Μετάφρασις καὶ ἐπεξεργασία τῶν ἰ. κανόνων ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν Στεφάνωφ καὶ Τσάνεφ (εἰς δύο τόμους) κ.π.ἄ. Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ.

4. Wilhelm Michaelis. Τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ἑρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βέρνης ἀπὸ τοῦ 1928.

Ἐγενήθη τὸ 1896 ἐν Darmstadt. Ἐσπούδασεν ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, ὅπου διετέλεσε καὶ βοηθὸς τοῦ σεμιναρίου τῆς Κ. Διαθήκης ὑπὸ τὸν γνωστὸν καθηγητὴν Ad. Deissmann. Ὑφηγητὴς τῆς Κ. Διαθήκης αὐτόθι τὸ 1923. Τὸ 1930 ἐκλήθη ὑπὸ τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βέρνης ὡς διάδοχος τοῦ Καθηγητοῦ Hadorn ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς Ἑρμηνείας τῆς Κ. Διαθήκης. Εἶχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ τὸν γνωρίσωμεν τὸ πρῶτον ἐν τῇ I Ostwestliche Theologen Konferenz τοῦ Novisad τὸ 1929, ὅπου προεδρεύοντος τοῦ μακαρ. ἐπισκόπου Εἰρηναίου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ M. Dibelius ἐμελετήθησαν ἀπὸ κοινοῦ τὰ προβλήματα τῆς πρὸς Φιλιππισίους ἐπιστολῆς τοῦ Ἁπ. Παύλου. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος συνειργάσθημεν μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ II Ostwestliche Theologen Konferenz ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῶν προβλημάτων τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς, προεδρεύοντος τοῦ παλαιοκαθολικοῦ ἐπισκόπου Βέρνης μακαριτοῦ καθηγ. Ad. Küry καὶ διευθυντοῦ τῆς συζητήσεως πάλιν τοῦ κ. Dibelius.

Μετὰ μεγάλης δὲ χαρᾶς συνητήσαμεν αὐτὸν ἐν Βέρνην τὸ 1948 μετὰ τοῦ κ. Ἱ. Καλογήρου, ἵνα συνεργασθῶμεν μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ Societas Studiorum Novi Testamenti πάλιν ἐν Βέρνην τὸ 1962.

Τὰ κυριώτερα τῶν πολυαριθμῶν δημοσιευμάτων του εἶναι: Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν, αἱ παραβολαὶ τοῦ Κυρίου (δύο τεύχη), Μετάφρασις μετὰ σχολίων τῆς Κ. Διαθήκης (δύο τεύχη) Zur Engelchristologie im Urchristentum, Πρακτικὴ ἔρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Ἐὐαγγελίου, Die Versöhnung des Alls (Περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων). Das Ältestenamnt der christl. Gemeinde καὶ προπαντὸς ἡ μεγάλη καὶ παρὰ τὸν ὄγκον της εἰς γ' ἔκδοσιν τὸ 1961 ἐντὸς ὀλίγων σχετικῶς ἐτῶν ἐκδοθεῖσα «Ἐισαγωγὴ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην», συντηρητικωτέρα τῆς τοῦ συγχρόνου του ρωμαιοκαθολικοῦ καθηγητοῦ A. Wickenhauser, ὡς εἶχομεν παρατηρήσει κρίνοντες ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Θεολογίας» ἀμφοτέρα τὰ ἔργα. Εἶναι δὲ πολὺ λυπηρὸν ὅτι ὁ σχετικῶς πρόωρος θάνατος τοῦ ἀνδρὸς ἐστέρησε τὴν ἐπιστήμην τῆς Κ. Διαθήκης ἐνὸς τῶν διαπρεπεστέρων συγχρόνων ἐκπροσώπων αὐτῆς. Ἡ μνήμη αὐτοῦ θὰ παραμείνῃ ἐπὶ μέγιστον ἱερά ἐν τῇ ἐπιστημῇ ταύτῃ.

5. Séverien Salaville. Διαπρεπὴς βυζαντινολόγος ἐρευνητὴς καὶ θαυμαστὴς τῶν ἀνατολικῶν λειτουργιῶν. Ἀνήκων εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἀσσομψονιστῶν εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς θεολογικῶν ἰδρυμάτων ἐν Ρώμῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει, ὧν συγχρόνως καὶ μέλος διαφόρων ἀκαδημιῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1948 ἠγεῖτο τμήματος Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν σπουδῶν, ὅπου ὡς Ἑλληνας ἐπιστήμονες ἦσαν ἰδιαιτέρως εὐπρόσδεκτοι. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του ἦσαν: Liturgies Orientales (Paris 1932), μετάφρασθὲν καὶ ἀγγλιστὶ τὸ 1938, Notes de topographie Constantinopolitaine (1910), Karamanlidika: Bibliographie d'ouvrages en Turc imprimés avec des caractères Grecs en collaborabun avec E. Dalleggio, ἔκδοσις τοῦ Γαλλ. Ἰνστιτούτου τῶν Ἀθηνῶν (1958), ὅπου παρουσίασε καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἀκαδημίᾳ. Προσωπικὸ-

της ιδιαίτέρως συμπαθῆς παρά τοῖς ὀρθοδόξοις θεολόγοις καὶ βυζαντινολόγοις. Χαρακτηριστικὸν τῶν φιλορθόδοξων καὶ φιλοελληνικῶν αἰσθημάτων του παραμένει ἀρθρίδιόν του δημοσιευθὲν ἐν ἀθηναϊκῇ ἑφημερίδι ἐν εἴδει διαθήκης του, ὅπερ ὁ ἀναγνώστης εὐρίσκει ἐν τῷ *Messenger d' Athènes* τῆς 5)11)1965, ὡς ἐπιστέγασμα σχετικοῦ ἀρθροῦ ἀφωσιωμένου φίλου καὶ γραμματέως, τοῦ κ. Εὐγεν. Δαλεζίου.

Περὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης ἄς συμβουλευθῇ τὸν V. L a u r e n t, Le R. P. S. Salaville et l'Orient Chrétien ἐν *Revue des Études Byzantines* Paris 1958 σελ. 8 καὶ τῶν G. N o w a c k καὶ R. J a n i n, *Mélanges Salaville*.

Καὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου αἰωνία θὰ παραμείνῃ ἡ μνήμη, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ μεταξὺ τοῦ ὀρθοδόξου ἐπιστημονικοῦ κόσμου.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.